

QUISNE

Из упутства за састављање поетичког речника Данила Киша

АПОЛИНЕР.

Осим што је превео његове »Песме о животинама или Орфејева свита« и неколико еротских песама, Киш је, 1962. и 1963. године, углавном у Стразбуру, у Француској, где борави као лектор, написао неколико песама у духу Аполинерових »Калиграма« и »Алкохола«. то су песме које наликую на гроздове, где се стихови симетрично нижу, око средишње осе, као да су окачени на петељици наслова. Најбоља од њих, АНАТОМИЈА МИРИСА, већ је навођена као пример Кишове тачности, доброг дефинисања, прецизног језика, прорачунатог плана. Одлике које је Киш доследно спроводио у својим прозним делима. Подсетимо се: тих година завршава романе »Мансарда« и »Псалм 44«; пише роман »Башта, пепо«. Песми АНАТОМИЈА МИРИСА посвети посебну одредницу јер она, као примећује Божо Копривица, открива Кишову тајну, његову најтанију поетику. Наредне песме, ЈЕСЕН, РАШТИМОВАНИ КЛАВИР, НАД ЛОНДОНОМ НЕЋЕ БИТИ КИШЕ и АПОЛИНЕРОВИ ЉУБАВНИ СНОВИ, на први поглед безазлено, баш као и Аполинеров »Мост Мирабо«, говоре о љубави, али и наслућују велике трегедије — као да једно без другог не иде. Под словом А, свакако, обрадити и следеће одреднице: АДИ, Ендре (1877—1919), мађарски песник кога је Киш са одушевљењем читао и преводио. Нарочиту пажњу посветити Адијевим песмама »Рођак смрти« (упореди: Киш »Опроштај са мајком«), »Кроз Париз је прошла јесен« (Киш: »Јесен«), блискост њихових самовања, тугу париских вечери. Затим обрадити: АХМАТОВА, Ана (1899—1966) с фењерица као вешалима, а чашом смртоносног вина. Под АНАТОМИЈА, оставити неколико опаски о полемичкој књизи »Час анатомије«. У склопу ове одреднице, или самостално, обрадити појам АНАЛИЗА, имајући у виду да је Киш »анатлитички геније, Божји архивар, проналазач најчуднијих комбинација логике и имагинације, маште мистицизма и прорачуна« (Б. Копривица). Затворити круг Аполинеровом поетичком одредницом — ред и пустиловина. Да ли је то био и Кишов стваралачки (животни) кредо?

БИОГРАФИЈА. Назив ране Кишове песме, из 1955. године. Ни у поезији није могао без биографских елемената. Песма је, иначе, значајна по првом јављању Едуарда Кона (касније Сама), дивног пијанице, главног јунака »породичног циклуса«, увек одсутног, за којим се вечито трага. Удео биографског у Кишовом делу уопште, а нарочито у поезији (видети песме: »Сватови«, »Златна киша«, уз ове, већ поменуте — »Опроштај са мајком« и »Биографија« (као какав опроштај с оцем). Под Б обрадити и: БЕСМРТНОСТ, имајући на уму да је и сам Киш веровао у своју бесмртност, обезбеђујући је, за живота, својим књигама. Затим обрадити одредницу: БОДЛЕР, Шарл (1821—1867), француски песник кога је Киш преводио, као »језиви прибор и строј уништења«. Веза између Бодлерове »Смрти љубавника« и Кишове »Енциклопедије мртвих«. Још један песник под Б заслужује одредницу: БРОДСКИ, Јосиф (1940—) који је и сам осетио шта значи бити расут у светлости, бити изгнан у сопствени језик, потврђујући Кишову омиљену претпоставку — да сви писци, у извесном смислу, раде на речнику. »Јер књижевност јесте речник«. Уз одредницу: БАШТА, додати ПЕПЕО и расправити, наравно, о истоименом роману. Посебно одредницу: БОРДЕЛ МУЗА, као Кишов изузетан допринос скидању велова, малограђанских, са порочних лица и тела, рушењу табуа у нашој, иначе стидљивој и још увек квази — чедној књижевности.

ВОЗ. Документовати шта су и Кишовом детињству, Данилу дечаку, значајни возови, путовања, а шта су му, касније, представљали, као великом писцу и путнику. Под одредницом: ВЕРЛЕН, Пол (1844—1886) видети шта је за Киша значила његова »Песничка уметност«, баш као и »Последња отмена свечаност«. Зашто су у књизи одабраних препева уврштена чак 39 примера Кишовог превођења овог песника?

ГРОБЉЕ. Најчешћа Кишова тема — смрт — провозира и наведену одредницу. Киш је у београдским »Видицима«, 1959. године објавио две песме: СВЕТЛОСТИ ВЕЛЕГРАДА И НОВО ГРОБЉЕ. Светло и тама. То су две комплементарне песме, кратке снажним песничким сликама и метафорама. Затим обрадити следећу одредницу: ГРОБНИЦА ЗА БОРИСА ДАВИДОВИЧА. Ту демонску збирку прича, »седам поглавља једне заједничке повести«. Под одредницом: ГУМИЉОВ, Николај (1886—1921) испитати Кишов допринос реанимацији овог изузетног руског песника, даво прећуткиваног у Совјетском савезу, тек недавно, у »Писму«, обимније презентованом код нас. »И тек сада дознах шта је страх, о стида, /покопан овде међ четири зида«...

ЉУБИШТЕ. Дуга песма (око 150 стихова) Данила Киша, настала у Будимпешти, 1966. године. У оквиру размене писаца и превођилаца Југославије и Мађарске, Киш борави у овој, суседној држави, три месеца. Први пут, после ослобођења, посећује и место Кербкабаварац, у ком је провео детињство. То је завичај његовог оца. Ту је смештена радња његовог романа »Башта, пепо«. Иначе, песма ЉУБИШТЕ представља списак предмета нађених у једној могућој канти за отпатке. Структуралистички захтев: поезија треба да слави предмете овога света једноставно их именујући (Калер). »Представна поезија«. Како интерпретирати такву песму? Можда на начин који предлаже Калер: претпоставити целовитост, па пронаћи смисао празнина. Колико је ту предмета! Готово колико и стихова. Упечатљив садржај једног људског (и цивилизацијског) селаша. Упоредити са истоименим делом Леониде Шејке, Кишовог пријатеља, сликара »МЕДИЈАЛЕ«. »Одсуство било какве лажне артифицијелности«, како примећује Прдраг Чудић.

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА. Речник. Лексикон. »Мој идеал је био, и остаје до дана данашњег, књига која ће се моћи читати, осим као књига при првом читању, још и као енциклопедија (Бодлера, и не само његова, а најомиљенија лектура), што ће рећи: у наглом, вртоглавом смењивању појмова, по законима случаја и азбучног (или неког другог) следа, где се један за другим тискају имена славних људи и њихови животи сведени на меру нужности, животи песника, истраживача, политичара, револуционара, лекара, астронома, итд., боговски измешани са именима биља и њиховом латинском номенклатуром, с именима пустиња и пешчара, с именима градова, са прозом света, успоставити међу њима аналогију, наћи законске подударности!« Поступити по овом Кишовом упутству. »Визију те идеалне форме у којој се преплићу различити облици приповедања, инспирације и реконструкције, коментари и наводи научних знања«, како је то приметио Александар Јерков (видети његову инспиративну студију »Лексикографске парадигме«), Киш је донекле остварио у свом последњем (довршеном) делу: ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ. Посебну пажњу, значи, посветити овом делу, тој финој љушттури у којој је постмодернизам еминентно текстуално процесирање поетике (Јерков).

ЖИЦА, односно, чешће множина — ЖИЦЕ. Најпре: гласне жице. Киш је волео да пева, прича. Поткрепити примерима. Потом: жице музичких инструмената, трзачких, гудачких и сл. Виолинске струне, односно жице на гитари. Пописати инструменте које је свирао, које је волео да чује. Мелодије и композиције. Омиљене »ствари« (помансе, шансонсе, староградске песме). »Жице« — поезија Марине Цветајеве коју је препевао. Успоставити споне са песницима које је преводио с руског, француског и мађарског језика. Одабир песама, мотива. Киш је, нема сумње, имао песничку жицу. Књига која је пред нама (ПЕСМЕ И ПРЕПЕВИ, »Просвета«, Београд, 1992) о томе сведочи. Песме је писао, одрицао их се, понекад их објављивао, али је о поезији увек са симпатијама говорио и није престајао

да се инвестира у њено превођење, до краја. Проверити да ли је превођење заиста било комуникација за (мање или више) неостворено оригинално песništво, или нешто много више — допринос песничтву на српском језику. Изузетан осећај за језик, суптилност, прецизност, богаћење речника, провера различитих песничких облика, ритма, риме. Промуклост. Болест гласних жица. Последња нит са животом. ЖИВОТ. Видети под ЛИТЕРАТУРА. Живот као бол. »Живот у дифузној светлости« Јосифа Бродског.

ЈЕДНИНА. Један је црвени трамвај. Једна цез-труба. Један пас скитница. Једна жена у црнили. Један залутали дечак. Једна голема туба ималина. Један жути камионет. Једна је кокошка снела јаје. Један певац излази из сунке заспале жене. Један сиви голуб. Једна пробубњена старица — из песме СВЕТЛОСТИ ВЕЛЕГРАДА. Једна суманута нага жена. Један бели мермерни обелиск. Један пар улази у капелицу. Један учени црни пас. Једна улубљена кацига. Очне дуље једне лобање. Једна старица са звоничем око врата. Једна коска. Једна плоча. Један шарени стаклени кликер. Једна рука у црној чипканој рукавици. Један медаљон. Један топ. Једна цокула. Један младић са црном маском. Један слепи миш. Једна свежа хумка са белим рукама. Један црни мачор. Један прамен — из песме НОВО ГРОБЉЕ. »Изнех из љубави, ко сви други, сва /неизмерна своја, јединствена Ја« из текста који је једноставно наслоњен као ПЕСМА. Једна зрела поморанца (с кором). Једна велика црвена рука, песма ЗАЛАЗАК СУНЦА. Једна опатица на бидикулу. Један полицајац. Једна катедрала од чипака. Једна старица што нуди љубав. Једна радња на углу. Један пијани морнар. Једна кафана. Један високи конгоанац. Једна млада конобарица. Један пијани немац. С једном руком на пиштољу. Један раштимовани клавијер. Једне вечери. Један љубавни пар — у песми РАШТИМОВАНИ КЛАВИР. »Још једном, мајко, о још само једном... само једну ријеч утјехе ми кажи«, песма ОПРОШТАЈ С МАЈКОМ, 1953.

ЈЕЗИК. У било ком језику започињала (мађарском, руском, француском или неком другом) свака Кишова језичка авантура, поетичка претрага, потреба за поезијом — завршавала се на матерњем језику — српском. Јер, »изгнаном писцу из завичаја свог језика, не остаје ништа друго до његов језик, као знак његовог изгнанства. И он пише на свом језику, као једини који, по цену коју је за то платио, није подлегао изгнанству синтаксе«, написао је Киш 1988. године у тексту »Варијације на средњоевропске теме«. Мало даље, наставља: да не пише се само речима, него и бићем, егосом и митосом, сећањем, традицијом, културом, замахом језичких асоцијација, свим оним што се кроз аутоматизам језика претвара у замах руке и обратно. У језику је Киш пронашао своју судбину, свој једини легитимитет.

QUISNE. Ствар изговора, на различитим говорним подручјима и континентима, Кишова име се исто или различито пише (понегде и сасвим погрешно изговара), али прозни сладокусци већ знају шта иза њега стоји, каквог је укуса његова литература. Три године после Кишове смрти, када су обелодањене и његове песме (уз песничке преводе и препеве) овој магији од три слова (или три гласа) придодати и лирику. Као примере изговора Кишовог имена (односно презимена) Матије Лендон наводи: да је потребно изговарати та три слова, не као енглески »по-љубац«, већ као француски послатицу — quis-he lorraine.

СМРТ. Цео низ нових рима (Цветајева). Смрт се рано зачела у Кишовом животу, делу, интелекту. »Постало сам истовремено свестан и чињенице да ја заправо и нећу присуствовати својој смрти, као што не присуствујем ни свом сну, и то ме мало смирило. Уз то, почео сам да врујем у своју бесмртност«